

XV.

Om Besættelsen af Præstekald i Christian VI's Tid.Ved *H. F. Rørdam*.

Der har i Tidernes Løb været mange Besønderligheder ved Kaldelsen til Præsteembeder. Særlig har der været anket over de store Misligheder, der jevnlig fandt Sted ved private Patroners Udøvelse af Kaldsretten¹⁾. Men ogsaa de kongelige Udnævnelser maa ofte vække vor Forundring.

Om Kong Frederik IV udtaler Professor E. Holm: »Med al Agtelse for Kongens Samvittighedsfuldhed som Regent, kan han ikke frikjendes for at have ladet Hensynet til, hvem han personlig kjendte, eller til hvem der personlig talte en eller anden Suplikants Sag, faa en altfor stor Indflydelse paa Udnævnelserne. Han satte sig undertiden endog i den Grad ud over Indstillingerne fra Kollegierne, at han gav ledige Embeder til Mænd, der slet ikke fandtes opførte paa den Liste af Ansøgere, som vedkommende Kollegium sendte ham. Den heldige havde henvendt sig umiddelbart til ham uden at bryde sig om Kollegiet, og det fandt han ganske i sin Orden²⁾«. At Misgreb og Uretfærdigheder paa den Maade kunde indsnige sig, er ikke underligt³⁾.

¹⁾ H. Ussing, Kirkeforfatningen i de danske Stater III, 81 ff.

²⁾ Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814. I, 304. Bemærkningen gjælder Embedsbesættelser i det hele, men er fuldt anvendelig ogsaa m. H. t. Præstekald.

³⁾ Da det anseelige Kald Bingsaker i Aggershus Stift var ledigt 1726, var der 64 Ansøgere om Kaldet; men Frederik IV kaldte Peter Otho Boyesen, Formandens Huskapellan, hvis Fortjeneste var, at han var forlovet med Kronprinsessens Kammerjomfru, som var en Søster til Oberstløjtnant Magnus Langhorn, Komman-

I Christian VI's Tid var det personlige Regimente m. H. t. Præstekaldelser større end nogensinde enten før eller siden paa Grund af Kongens store Interesse for, at Embederne blev besatte med Personer, til hvem han kunde have Tillid, at de vilde være tro Arbejdere i Herrens Vin-
gaard¹). Men da Kongen umulig selv kunde lære alle Kandi-
dater at kjende, benyttede han i mange Tilfælde sin Hof-
præst J. B. Bluhmes betydelige Personalkundskab²). Følgende
lille Optegnelse af Kongen kan vidne derom:

Dänische Prediger, welche vom Hr. Blum gelobt werden:

in Nyburg Diaconus Lemming³), ein junger man, einen
Collegam Schutt⁴) daselbst währe gut zum Catecheten.

in Kerteminde Diaconus Bosen⁵)

zu Horne in Fühnen Hr. Serup⁶).

Deutsche Prediger:

In Altona Schultz und Reter, der Rector Cruse, Hirschfeldt.
Bramsted Hr. Messaros.

von Svesing Mattiesen NB.

Pastor Zimmermann von Bergenhusen NB.

Borlum bey Bredsted Hr. Lorentzen⁷) NB.

in Flensburg Probst Lundius, Pastor Call, Diaconus von
Marien Kirche daselbst Johansen.

in Schleswig Hr. Mercatus.

dant paa Rosenborg. Det viste sig imidlertid senere, at han var
en miserabel Person, som man i Chr. VI's Tid havde Møje med
igjen at slippe af med (Gratialprotokollen i Rigsarkivet og Rør-
dam, Hist. Saml. og Studier III, 41. 222).

¹) Jvfr. L. Koch, Christian VI, S. 174 ff.

²) L. Koch, Seminarium theologicum og J. B. Bluhme (Kh. Saml.
3. R. V, 641 ff.).

³) Se K. S. 5. R. I, 55 ff.

⁴) Preben Schiøtt, siden første Kateket og derpaa i mange Aar Præst
i Kbhvn. K. S. 4. R. I, 299 ff.

⁵) Morten Boesen døde som Sognepræst i Æbeltoft (s. ndf. S. 622).

⁶) Niels Terpger Seerup, død som Jubellærer 1784, »en lærd og i
alle Maader retsindig og god Mand« (Wiberg I, 672).

⁷) Se K. S. 4. R. I, 676 - 7.

Bluhm sein Sohn in Esgrus¹⁾, sein Schwiegerson Bornische²⁾.

Egenhændig Optegnelse i Rigsarkivet.

Da Stiftsprovstiet i Ribe 1736 var ledigt, kaldte Kongen Andreas Bredenberg, 2den resid. Kapellen ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, til dette Embede, vistnok fordi han gjerne vilde have ham bort fra Kjøbenhavn, da Br. navnlig som Aktor i Sagen mod P. N. Holst havde gjort sig bemærket som en farlig Modstander af Pietismen. Men dette var ikke efter Bluhmes Hoved. Saa snart denne havde faaet Nys derom, ilede han til Kongen og forestillede ham, at »der var mange gode Bevægelser i Ribe baade blandt Lærerne og Tilhørerne, som let kunde blive forstyrrede, naar en saa stor Kjættermager, som Bredenberg var, kom derhen, især da ogsaa Biskop Anchersen selv var en Fjende af alt det gode«. Saaledes refererer Kongen hans Ord, idet han skrev til J. L. Holstein, der var Overpræsident i Kancelliet, at han havde paalagt Bluhme straks at kjøre hen til Holstein og meddele ham, at hvis der ikke allerede var givet Bredenberg Meddelelse om Kaldelsen, saa skulde han indtil videre blive hvor han var, »und nach Bipsen kann ein anderer rechtschaffener Probst hin kommen³⁾«. Til Ribe kom saa Præsten i Medolden, Broder Brodersen, der vel var i Stand til at støtte »den gode Bevægelse«.

Bluhme var dog ingenlunde den eneste, hvis Anbefaling Kongen tog Hensyn til ved Besættelsen af Præstekald. Den, som f. Ex. gennem en betroet Hofdames Protektion kunde faa Dronningen eller dennes Moder til at overlevere Kongen vedkommendes Ansøgning, havde de bedste Udsigter til at naa sit Maal. Et mærkeligt Eksempel i saa Henseende er meddelt i Ny kh. Saml. IV, 763 ff.

¹⁾ Christopher Bluhme, Præst i Eskris i Angel, endte som Hofprædikant i Kbhvn.

²⁾ Formodentlig J. B. Bluhmes Svigersøn og Efterfølger som Præst i Borne i Angel, Georg Ernst Friderici.

³⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 230.

Af den saakaldte Gratiaiproto­kol kan ud­drages mange Eksempler paa Chr. VI's ejendommelige Fremgangsmaade ved Embedsbesættelser, hvorved han vistnok ret ofte kaldede Personer til Embeder, som de ikke havde søgt og aldrig havde tænkt paa at søge¹⁾. Det maa her være nok med nogle Prøver:

Grat. Prot. 6. Apr. 1736. Blandt Ansøgerne om St. Clemens Præsteembede paa Bornholm var Ancher Svendstrup, »som i 8 Aar har været Kapellan i Jylland, og af Biskop Ochsen i Aarhus og vedkommende Provst har det Skudsmaal at være en værdig Guds Mand«. — Kongens Vedtegning: »Skal være Sognepræst for Anholt's Menighed«. (St. Clemens Sognekald fik en Præst fra Finmarken).

Smst. 14. Sept. 1736. Blandt Ansøgerne om Sognepræsteembedet ved vor Frue Kirke i Aarhus var samme »Ancher Svendstrup, som efter at have informeret Ungdommen i 11 Aar, og 8 Aar tjent for Capellan, er uden Ansøgning kaldet til Præst paa Anholt, hvorved dog hans Tilstand ej er bleven forbedret, men forværret, dels i Henseende til Kaldets Ringhed, dels til hans Aar og Svaghed, og dels til hans store Fattigdom«. Saaledes lyder Kancelliets Indstilling. Kongens Vedtegning: »Accorderes [d: bevilliges], og til Anholt skal igjen sættes Friederich Johan Valentin Dauw²⁾, Studiosus«.

Nu skulde man tro, at den Sag var i Orden; men det var den dog ikke. Kongen har vistnok ikke forhandlet med Bluhme hverken ved den ene eller den anden af disse Kaldelser; thi det maatte gøres om. Svendstrup maatte afgive Præsteembede i Aarhus til Peder Hygom, der var sin gamle Faders Medhjælper i Hygum i Tørninglen, mod at faa dennes Plads. Rimeligvis har Bluhme gjort det indly-

¹⁾ Se t. Eks. Kh. Saml. 5. R. I, 624 f. For Ansøgere fra Norge (særlig nordenfjelds) var det vistnok ofte umuligt, naar de ikke opholdt sig i Kbhvn., at skaffe sig Underretning i Tide om ledige Kald i Danmark.

²⁾ Jfr. Kh. Saml. 5. R. II, 97 f. 104.

sende for Kongen, at man i Aarhus som Modvægt mod den strængt orthodoxe Præst ved Domkirken, Fred. Nannestad, trængte til en betydelig Repræsentant for Pietismen, og det var Hygom unægtelig, medens intet nærmere er bekendt om Svendstrup.

Nogle andre Eksempler paa Kongens Kaldesmaade:

1737. Om Onse Præstekald i Aggershus Stift var der 28 Ansøgere. Kaldet blev Peder Debes, hidtil residerende Kapellan for Nordre-Frederikskald og Bergs Menigheder. Ved hans Ansøgning har Chr. VI skrevet: »Accorderis; i hans Stædt skal sættes som residerende Capellan Jens Rennord, Campellan (!) pro persona (!) i Moss«.

1737, 4. Okt. Kapellaniet ved Domkirken i Bergen (27 Ansøgere). Forrest har Kancelliet stillet Gabriel Heiberg, forh. Kapellan p. p. ved Nykirken i Bergen, nu tjenstledig paa Grund af Sognepræstens Død. Han sad med en talrig Familie og berømmedes højlig af Sognepræst, Provst og Biskop¹⁾. Men Kongen skrev: »Capellan Jens Rennord, som Vi fra Moss til Friderichshald tilforn har sadt, skal have det Capellanie i Bergen, og i hans Stædt skal sættes til Nordre Friderichshald SS. T. Studiosus ved Navn Aggerbeck²⁾, hvilken Pastor Bluhm ved, hvor han opholder sig«. (Rennord havde ikke søgt noget af de nævnte Embeder).

1737. Det residerende Kapellani i Moss. Kongens Resolution: Peder Friderichsen Bloch »skal være residerende Capellan i Moss efter afgangne Jens Rennord³⁾«.

1737. Ude- og Oppe-Sundby (30 Ansøgere). Kongen resolverer: »Dette Kald skal have Lemming, Capellan i Nyborg⁴⁾, og i hans Stædt skal komme Informator Buch fra Waysen-Huuset«. (Ingen af disse vare blandt Ansøgerne).

1737, 15. Novbr. Nautrup, Sæby og Vile (9 Ansøgere). Kongens Resolution: »Magister [Niels] Reiersøn, Capellan

¹⁾ Siden blev Heiberg Præst i Gloppen.

²⁾ Se foran, S. 550.

³⁾ Om J. Rennord s. Kh. Saml. 3. R. I, 370. 4. R. II, 765 ff.

⁴⁾ Se Kh. Saml. 5. R. I, 55 ff.

i Mariager, skal have dette Kald«. Han var ikke blandt Ansøgerne og har maaske frabedet sig Kaldet, eller det er blevet gjort om, da det vides, at Pietisten Anders Knie blev Præst her.

Da Sognepræsteembedet ved Budolphi Kirke i Aalborg var ledigt ved M. Johan Høyers Død 1737, var der 23 Ansøgere om Embedet. Kancelliet havde stillet Stiftsprovst og tit. Biskop Sixtus Aspach, Sognepræst for vor Frue Kirke i Aalborg, øverst paa Listen; Kongen tog dog ingen af Ansøgerne, men resolverede: »Dette Sogne Præste Embede skal have Provst Hygom i Aarhus, i hvis Stædt skal beskikkes Hospitals Præsten Bayerholm fra Riipen, og tilige være Provst i Aarhus; og Hospitals Præst i Riepen skal være Studiosus Astrup¹). De 2de første maae tilholdes at holde hver en Catechete, som Vi vil sætte dem«.

1738, 17. Januar. Ullensager i Aggershus St. (29 Ansøgere). Der foreslaas af Kancelliet, at Præsten i dette folkerige Sogn skal tilpligtes at holde Kapellan. Kongens Resolution: »Vi vil, at det vacante Præste-Kald skal have Peder Hiort, Præst til Flex Sogn [ikke blandt Ansøgerne], i hvis Stædt kunde sættes Peter Bleggraff, Capellan ved Toten [bl. Ansøgerne om Ullensager]. Friederich Meyer skal være Capellan i Toten, som er SS. T. Studiosus; og Christen Fries, iliigemaade Studiosus, skal være Capellan til Ullensager Meenighed, og nyder diise 2de det, hvad Forordningen om Capellanier i Norge med sig fører«.

Af disse og andre Resolutioner ses, at Kongen holdt af straks at besætte et ved Forfremmelse (ell. Dødsfald) ledigt Kald uden at afvente indkommende Ansøgninger. I det hele kan man maaske sige, at den sikreste Vej til Befordring ikke var at indgive Ansøgning ad tjenstlig Vej gennem Provst, Biskop og Kancelli, men enten i Stilhed at vente, til Kaldet fra oven kom²), eller at bruge ind-

¹) Alle disse ere bekjendte som ivrige Pietister. Om Beyerholm s. foran, S. 549, om Niels Astrup s. Kh. Saml. 4. R. I, 547 ff.

²) Se hvad der foran S. 594 er meddelt om Peder Wedels Kaldelse

fyldelsesrige Talsmænd. Undertiden kunde saadanne bevirke, at en Mand blev kaldet til et Embede, han hellere ønskede sig forskaaet for, som da Henrik Gerner 1738 fra et Landsbykald i Norge beskikkedes til Stiftsprovst i Kjøbenhavn, eller ogsaa kunde Kaldet komme som en glimrende Oprejsning for en Mand, der længe havde staaet paa det sorte Bræt, fordi han ikke vilde svigte sin Overbevisning, som det gik Præsten Nic. Jæger i Elmelunde paa Møen, om hvem der er fortalt i Kh. Saml. 4. R. V, 213 ff. Men det kunde rigtignok ogsaa gaa efter Ordet: »Artige Børn beder ikke, men artige Børn faar heller ikke«, som det gik den fromme og fattige Præst i Stavning med de mange Børn, som er omtalt ovf. S. 596, eller som Præsten i Magleby paa Møen, hvis vemodige Klage kan læses i K. S. 4. R. VI, 284 f.

Endnu kan det berøres, at Kongen for at skaffe de Mænd frem, som han havde Tillid til, søgte at begrænde Patroners Kaldsret, som da han 6. Sept. 1737 tilskrev Sjællands Biskop, at han altid vilde kalde Præsten til Slaglille og Bjernede, der laa under Sorø Skole, og at Skolens Forstander som Erstatning fremtidig kunde kalde Degnen¹⁾. Den 21. Febr. 1738 tilskrev Kongen Universitetet, at han forbeholdt sig denne Gang at kalde en Kapellan til vor Frue Kirke istedenfor den tidligere nævnte Andreas Bredenberg, der var befordret til Præst i Holbæk. Hvad det var, han vilde opnaa ved denne Bestemmelse, ses deraf, at han 29. Apr. s. A. kaldte Preben Schiött, uordineret Kateket ved Holmens Kirke, som Bluhme i sin Tid havde anbefalet til ham²⁾, til nederste Kapellan ved Frue Kirke. Han blev 1747 første resid. Kapellan smst. og døde i denne Stilling 1782 efter et meget virksomt og frugtbart Præsteliv.

Hvor det var private Patroner, som havde Kaldsretten,

til Frederiksborg, eller S. 549 f. om Kinasts Kaldelse til Frederiksborg.

¹⁾ Sjæl. Tegn. LXX, Fol. 402—3.

²⁾ Se foran, S. 613.

kunde Kongen ved at love vedkommende en Titel maaske bevæge ham til at give Afkald paa sin Patronatsret, hvorpaa der ovenfor S. 595 er anført et Eksempel.

Men det skal siges til Christian VI's Forsvar, at han ved alle disse Afvigelser fra det sædvanlige utvivlsomt har søgt at fremme Guds Riges Udbredelse blandt sine Under-saatter. Om den Vej, han valgte, altid var den rette, bliver jo et andet Spørgsmaal.
